

XII. YÜZYIL SONLARINDA EYYUBÎLER-MUVAHHİDLER İLİŞKİLERİ*

Doç. Dr. Adnan ADIGÜZEL**

Öz

Selâhuddin Eyyübî, 1187'de Hittin Savaşı'nda elde ettiği zafer sonrasında Kudüs Krallığı'nı ortadan kaldırarak 88 yıl boyunca Hıristiyanların elinde bulunan Kudüs'ü geri almıştır. Bu durum Papa'nın başını çektiği Hıristiyan dünyasının III. Haçlı Seferini başlatmasına sebep olmuştur. Selâhuddin Eyyubi, yeni Haçlı Seferiyle sıkıştırıldığı bu dönemde, Haçlılarla baş edebilmek için çareler aramıştır. Bu anlamda başta Abbasî hilafet merkezi Bağdat olmak üzere çevredeki Müslüman hükümdarlara mektuplar göndererek yardım talebinde bulunmuştur. Bu yardım taleplerine karşılık bulamayınca batı komşusu Muvahhidlere de donanma desteği talebini ilettiği heyetler göndermiştir. Muvahhidler halifesi Yakup Mansur, bu heyetleri çok iyi karşılamakla birlikte Selâhuddin Eyyübî tarafından istenilen desteği vermemiştir. Bu makale Eyyübîlerin Muvahhidlerden yardım talebi ve bu yardım isteğinin yerine getirilmeme sebeplerini konu edinmektedir.

Anahtar kelimeler: Eyyübîler, Hittin Savaşı, Muvahhidler Devleti, Haçlı Seferleri.

The Relationships between Ayyubis and Almohads in the Late 12th Century

Abstract

With his triumph in the Battle of Hattin in 1187, Salahaddin Ayyubî abolished the Kingdom of Jerusalem and took back Jerusalem, which had been ruled by the Christians for 88 years. After Muslims removed Christians out of the cities and castles in Jerusalem and the region, the Christian world, led by the Pope, launched the third Crusade. Salahaddin Ayyubî sought remedies to cope with the Crusaders during this period when he was being overwhelmed by the new Crusade. In this sense, he sent letters to the surrounding Muslim rulers, especially to Baghdad, where the Abbasid caliphate resided and asked for assistance. When these demands for help were not met, he sent delegations to the western neighbor Almohads to demand supports of sea power. Although the Almohad caliphate received these delegates very well, he failed to provide the support demanded by Saladin Ayyubi. In the present study we discuss his

* Bu makale 18-20 Mayıs 2017 tarihlerinde Alanya Alaattin Keykubad Üniversitesi ev sahipliğinde düzenlenen II. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda "XII. Yüzyıl Sonlarında Eyyubîler-Muvahhidler Devleti İlişkileri" başlığı ile sunulan bildirinin gözden geçirilerek genişletilmiş halidir.

**Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü Öğretim Üyesi, aadiguzel@ogu.edu.tr

request of support from the Almohads and the reasons why the requests were turned down.

Keywords: Ayyubis, the Battle of Hattin, the Crusades, the State of the Almohads.

Giriş

İslâm tarihi konusundaki metinlerinde Doğu-Batı ayrımı genellikle Mısır merkezli olarak ifade edilir. Bu anlamda Mısır'ın doğusu Maşrik (Doğu), batısı ise Mağrib (Batı)'dir. Biz İslam'dan ve İslam dünyasından bahsederken daha çok Maşrik'i, Arabistan, Suriye, Anadolu, İran coğrafyası üzerinden konuşur, bazen bunun yanına Orta Asya coğrafyasını da katarız. Oysa Maşrik (Doğu)sadece bu saydığımız yerlerden ibaret olmadığı gibi, İslam dünyası da buralardan ibaret değildir. Bunun yanında bir de adını daha az andığımız, çoğu zaman sanki başka bir dünya gibi duran Mağrib (Batı) vardır. Kavramsal anlamda Mağrib denilince daha çok Mısır'ın batısında kalan Kuzey Afrika anlaşılrsa da, İslam coğrafyacılarınca Sicilya ve Endülüs gibi yerler de Mağrib kapsamında ele alınan yerlerdir.

Müslümanların fetih hareketleri ve İslamiyet'in yayılması açısından baktığımızda Müslümanlar, aşağı yukarı Doğu ve Batı dengesini sağlamışlardır. Hicrî birinci yüzyılın ilk yarısında, daha Hulefâi Râşidîn döneminde, önce İran ve Suriye, hemen ardından Kuzey Afrika'da Mısır, Libya, Tunus gibi yerler fethedilmiştir. Hicrî birinci yüzyıl bitmeden Müslümanlar bir yandan Hindistan, Orta Asya ve Çin sınırlarına, diğer yandan da Mağrib'te (Batı) Atlas Okyanusu kıyılarından güneye doğru Büyük Sahra'nın en batısında yer alan Moritanya'ya ve Sahra'nın doğusuna doğru iç kısımlarına, kuzeye doğru da Endülüs'ü fethedip Pireneler'i aşarak Paris'e doğru ilerlemişlerdir. Ancak Müslümanlar 732'de *Balâtu's-Şuhedâ* (Puvatya/Poitiers) savaşındaki mağlubiyetle Paris yakınlarında durdurulmuşlardır. Kısa zaman sonra Emevilerin yıkılması sonrasında, Endülüs'te bağımsız Endülüs Emevi Devleti, Mağrib'te de çok sayıda farklı devlet kurulmuştur. Bölgede Müslümanların siyasi ve askerî gücünün bölünmesi Hıristiyanlar karşısında gerilemelerine sebep olmuştur. Murabıtlar, Mağrib ve Endülüs'te XI. yüzyıl ortalarında önemli ölçüde siyasi ve askerî birliği sağlamışlardır. XII. yüzyıl başlarında onarın yerini almaya başlayan Muvahhidler de bu birliği korumaya çalışmışlardır.

Müslümanların birleştirici gücü olarak XII. yüzyıl sonlarında, Doğuda Eyyübîler, Batıda da Muvahhidler bulunmaktaydı. Bu iki devlet arasındaki ilişkiler, Muvahhidlerin ikinci halifesi Yusuf b. Abdülmümin döneminde, Eyyübîlerin kuruluşunun başlarında, Şerefeddin Karakuş'un Trablusgarp ve Tunus'taki askerî faaliyetleriyle başlamıştır. Ancak siyasi ilişkiler üçüncü Halife Yakup b. Yusuf el-Mansur (1184-1199) döneminde başlamıştır. Üçüncü haçlı seferi sırasında Akka kuşatması esnasında Eyyubîler bu kuşatmayı aşabilmek

komşularından yardım taleplerinde bulunmuşlardır. İşte Eyyûbîlerin Muvahhidlere elçiler göndermesi ve Haçlılara karşı donanma desteği talebinde bulunması da bu dönemde gerçekleşmiştir.

Bu yıllarda Doğuda da Selâhuddin Eyyubî, Fatımîler Devleti'ne (909-1171) son vermiş, 1174'de Nureddin Mahmud Zengî'nin de vefat etmesiyle birlikte ve Mısır ve Suriye'de en kudretli lider durumuna gelmiştir. Selâhuddin ve ondan önce de Zengîlerin gayretiyle Suriye bölgesindeki Haçlılara karşı güçlü bir şekilde mücadele vermeye başlanmıştır. Bu anlamda Muvahhidler de hemen hemen aynı yıllarda Endülüs'teki Hıristiyan baskılarına karşı durmak ve geriletmek için mücadele etmişlerdir. Muvahhidler o yıllarda Mağrib'in en güçlü devletiydi. Yani Selâhuddin Haçlılara karşı mücadeleyi Doğuda, aynı yıllarda Halife Yakup Mansur da Batıda benzer şekilde mücadele etmişlerdir. Ancak doğudaki Eyyûbîler haçlılara karşı mücadeleyi Abbasî halifeliğine bağlı olarak yürütürken, Batıda Halife Yakup Mansur, Endülüs'te Muvahhidlerin lideri ve halifesi olarak mücadele etmiştir.

1. Mağrib ve Muvahhidler

Emeviler Devleti'nin zayıflamaya başladığı 730'lu yıllardan itibaren Müslümanların Avrupa'daki ilerlemeleri durmuştur. Bundan sonraki dönemde Müslümanlar sahip oldukları yerlerde tutunmaya çalışmışlardır. 750'de Emeviler Devleti'nin yıkılması ve Abbasiler Devleti'nin kurulmasıyla, merkezî hükümetin bu bölgedeki güç ve etkisi zayıflamıştır. Bu durumdan faydalanan Emevî hanedanlığının prenslerinden Abdurrahman ed-Dâhil ve Haricî ve Şiî gruplarla bölgede bağımsız devletler kurmuşlardır. Aynı zamanda Endülüs'teki Hıristiyan güçler de sürekli olarak Müslümanların hâkimiyet alanını daraltmaya çalışmışlar, aralıksız olarak onlara karadan ve denizden saldırılarda bulunmuşlardır. Bu saldırılarıyla kuzeyden baskı uygulayarak Müslümanları güneye doğru geri çekilmeye zorlamışlardır. Yani Hıristiyan güçler, Müslümanların sahip oldukları yerleri Hıristiyan Haçlı ordularıyla yeniden almak (Reconquista) için mücadele etmişlerdir. Hıristiyanlar zamanla bu mücadelede, önemli ölçüde başarılı olmuşlar ve aşama aşama hâkimiyet alanlarını genişletmişlerdir (Şeyban, 2003).

Endülüs Emevî Devleti'nin 1031'de yıkılmasıyla, Müslümanlar arasındaki birlik tamamen bozulmuş ve hemen her şehirde bir bağımsız devlet kurulmuştur. Mulûku't-Tavâif olarak adlandırılan bu devletler kuzeylerindeki Hıristiyan krallıklardan daha çok birbiriyle savaşmışlardır. Müslümanlar arasındaki bu savaşlar esnasında Hıristiyan krallıklardan yardım alma ya da onların kendilerine saldırmasından emin olmak adına bu devletlere ödemeler yapılmaya da başlanmıştır. Zamanla bu ödemeler rutin hale gelmiş, Müslümanların ödediği haraçlarla Hıristiyan krallıklar günden güne daha da güçlenmişler, Müslüman devletler ise onlardan aldıkları desteklerle diğer Müslüman devleti mağlup etme çabası içinde olmuştur. Sonuçta Endülüs

Müslümanlarının savunma gücü daha hızlı bir şekilde zayıflamıştır. Bu dönemde 1085’de Endülüs’ün en önemli merkezlerinden biri olan Tuleytula’nın düşmesiyle kendi başlarına Endülüs’te tutunma ümitlerini kaybetmeye başlamışlardır. İşte böyle bir ortamda çare olarak Mağrib’te hızla hâkimiyet kuran ve büyük bir güce erişen Murabıtlardan yardım istemişlerdir (Özdemir, 2013).

XI. yüzyıl ortalarında Murabıtların ortaya çıkması Mağrib tarihinin en önemli siyasi gelişmelerinden biridir. Murabıtlar Devleti (1042-1147), Büyük Sahra’nın Batı kısımlarında Nijer Nehri üzerinde ortaya çıkmış ve 1050’li yıllardan itibaren de Sahra’dan Mağrib’e gelerek burada da hâkim olmuştur.¹ Murabıtlar kısa zamanda Mağrib’te bugünkü Fas ve Cezayir’i ele geçirmişlerdir. Endülüs Müslümanlarının daveti üzerine 1086’da Endülüs’e geçmişler ve Zellaka zaferiyle Müslümanların burada uzun bir aradan sonra tekrar galibiyet elde etmeleri ve kendilerine güven kazanmalarını sağlamışlardır. Sonuçta Murabıtlar şartların da zorlamasıyla 1090’dan itibaren Endülüs’e hâkim olmuşlardır (Özdemir, 2013).

Murabıtlar, bölgede kendilerinden önceki, daha çok Şii ve Haricî olan ve kurucuları da Arap kökenli diğer devletlerden farklı olarak, Malikî mezhebine bağlı, kurucuları ve destekçileri Berberilerden oluşan ve Sünnî anlayışa sahip bir devlettir. Bu devlet, ömrü çok uzun olmasa da uzun bir aradan sonra Kuzey Afrika’da yeniden Abbasiler Hilafetini tanıyan ve Abbasiler adına hutbe okunmasını sağlayan bir devlet olarak ortaya çıkmıştır (Merrakuşi, 1963: 147). Onlar, uzun bir aradan sonra Mağrib’i Endülüs ile birlikte tek siyasi çatı altında birleştiren ve Hıristiyanların askerî ve siyasi gücüne karşı duran, onlarla mücadele etmeyi görev kabul eden bir devlet olmuştur.

VI/XII. yüzyıla gelindiğinde Mağrib’de Muvahhidler hareketinin ortaya çıkmasıyla, Murabıtlar Devleti hızla zayıflamaya başlamıştır. 1121’de İbn Tûmert’in Mehdî olarak biat alması ve Murabıtlara karşı siyasi ve askerî savaş başlatmış olması, bu tarihten sonra Murabıtların enerjisini bu yeni hareketle mücadeleye yoğunlaştırmak zorunda bırakmıştır. Muvahhidler (1121-1269) ordusu, Murabıtlara karşı silahlı mücadeleye başlamasından sora hızla bu devletin hâkimiyet alanını daraltmaya başlamıştır. 1130’da İbn Tûmert’in vefatı ve yerine bıraktığı öğrencisi ve komutanı Abdulmumin b. Ali’nin Murabıtlarla yıllarca aralıksız süren mücadelesi sonucunda, 1147’de Merrakeş’in düşmesiyle Murabıtlar Devleti tamamen yıkılmıştır. Muvahhidlerle birlikte İslam dünyasında, Kuzey Afrika ve Endülüs’te hâkim olan yeni bir halifelik ortaya çıkmıştır (Adıgüzel, 2011; Adıgüzel, 2012;).

¹ Murabıtlar hakkında daha fazla bilgi için bkz. İnan, M. A., (1990), *Devletü'l-İslam fi'l-Endelus Asru'l-Murabitin ve'l-Muvahhidin fi'l-Mağrib ve'l-Endelus*, Mektebetü'l-Hancı, I, II, Kahire; Yiğit İ. (2006). Murabıtlar, DİA, TDV Yayınları, İstanbul, cilt: XXXI, sayfa: 152-155. Adıgüzel, A. (2012). Abdullah b. Yasın ve Murabıtlar Hareketi, İslami ilimler Dergisi, Yıl: 7, Cilt: 7, Sayı: 13, Çorum, ss. 49-67; Yiğit İ. (2006). Murabıtlar, DİA, TDV Yayınları, İstanbul, cilt: XXXI, sayfa: 152-155.

Muvahhidler, Murabıtlar gibi Berberî kökenli bir devlet olmakla birlikte, onlardan farklı olarak Abbasî hilafetini tanımamışlardır. Onlar, dinî söylem olarak Zâhirî anlayışa yakın/yatkın şekilde, doğrudan İslam dininin temel kaynakları olan Kur'an ve Sünnete dayalı hükümler vermek gerektiğini savunmuşlardır. Murabıtların tutucu Maliki anlayışlarına karşın, daha akılcı bir yöntem takip etmişler, zaman zaman Şiilikten de istifade etmişler, Zâhirî, Eş'arî görüşlerin de dile getirildiği bir yapı ortaya koymuşlardır. Muvahhidler, mehdilik anlayışlarının bir ifadesi olarak, yeryüzünde zulmü ortadan kaldırma ve bütün dünyada adaleti tesis etme mücadelesi verme iddiasıyla ortaya çıkan bir harekettir. İbn Tûmert'ten sonraki liderleri "halife" ve "emirü'l-mu'minin" unvanlarını kullanmışlardır. Muvahhidlerle birlikte Mağrib'te Abbasiler adına hutbe okunmasına son verilmiştir. Böylece Mağrib ve Maşrik arasında Murabıtlar tarafından aynı halifeye bağlılık anlamında kurulan bağ yeniden kopmuş, siyasi rekabet tekrar başlamıştır.

Murabıtlar gibi Muvahhidler de Mağrib ve Endülüs'te hâkim olmuşlardır. Onların hâkimiyeti döneminde, Mulûku't-Tavâif'in Endülüs'te, neredeyse sürekli savunma ve teslimiyet durumunda bulunmaları anlayışına son verilmiştir. Yeni dönemde güçlü ve belirgin bir şekilde karşı koyma ve karşı taarruza geçme güç ve cesareti gösterilmiştir. Dolayısıyla her iki devlet de baştan beri Haçlılarla mücadele içinde olmuşlar, Haçlı baskılarını püskürtmek ve karşı ataklar yapmak için çalışmışlardır. Muvahhidlerin ilk halifesi Abdulmümin'in torunu Halife Yakup Mansur, Kastilyalılara karşı kazandığı Ereğ Savaşı zaferiyle (591/1195) Müslümanların takdir, sevgi ve güvenini kazanarak tarihteki yerini almıştır. Bu zafer Murabıtların emiri Yusuf b. Taşfin'in 1086'daki Zelleka Savaşı zaferinden yaklaşık yüz yıl sonra Müslümanların Haçlılara karşı kazandığı en önemli ve neredeyse son zafer olmuştur.

Muvahhidler Devleti, gerek coğrafi, gerekse siyasi ve askerî yönden, o dönemde bölgedeki Müslümanların tek devleti konumundaydı. Devletin sınırları Büyük Sahra'nın batısındaki Moritanya'dan başlayarak sahil boyunca Trablusgarp'a kadar uzanmış ve Endülüs'ü de içine almıştır. İlk dört halife döneminde sürekli güçlenmiş ve genişlemiş, 1212'de Haçlılar karşısında yaşanan İkab Savaşı mağlubiyeti, hem Muvahhidlerin ve hem de Endülüs Müslümanlarının hızla zayıflayıp siyasi olarak Grnata ve çevresinde sıkışıp kalmalarına yol açmıştır. Muvahhidlerin zayıflaması ve tarih sahnesinden çekilmeleri Endülüs ve akabinde Kuzey Afrika'daki Müslümanlara ait coğrafyanın Haçlı tehdidi altında kalmasına sebep olmuştur. Onlardan sonraki Müslüman devletler aynı güce sahip olamamışlar ve dolayısıyla yeni dönem neredeyse uzun süre savunma ve kaybetmelerle devam etmiştir.

2. Meşrik (Doğu) ve Eyyûbîler

Burada ele alacağımız konunun diğer bir yanını oluşturan Eyyûbîler, Selçuklular Devleti'nin Irak ve Suriye'deki kolu durumundaki Zengîler Hanedanlığının (1127-1233) içinden çıkan ve onların devamı olan bir devlettir. Mısır merkezli bir devlet olarak kurulan Eyyûbîler, bir yandan batıya doğru Trablusgarp'a, diğer yandan da Maşrık'ta (Doğu) Suriye ve Anadolu'nun bir kısmıyla Kızıldeniz çevresindeki bölgelerle Yemen'i içine alan geniş bir alanda hâkimiyet sağlamıştır. Eyyûbîler, kendi dönemi içinde bölgenin en güçlü siyasi, askerî ve ekonomik güçlerinden biri olmuştur.

Eyyûbîlerin içinden çıktığı hanedanlık olan Zengîler, 1144'de de yaklaşık elli yıldan beri Hıristiyanların elinde bulunan Urfa'yı almışlardır. Onlar, bu başarılarıyla İslam dünyasında önemli bir sevgi ve prestij elde etmişlerdir (Bezer, 2013). Urfa'nın alınması, aynı zamanda Haçlıların yenilebileceğini, hâkim oldukları yerlerden çıkarılabileceklerini göstermesi açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur (Asbridge, 2014: 210; Man, 2016: 38).

Eyyûbîler Devleti'nin kurucusu Selâhuddin Eyyûbî, Zengîlerin sürekli olarak haçlılarla ve diğer bölgesel güçlerle mücadele ettikleri bir ortamda büyümüş vedinî eğitim yanında askerî ve siyasi donanım kazanmıştır. Zengîlerin 1154 yılında bölgenin en önemli şehirlerinden olan Dimeşk'ı (Şam) ele geçirmelerinden sonra buraya vali olarak Eyyubîler ailesi üyelerinden Selâhuddin'in babası Necmeddin Eyyub görevlendirilmiştir (Şeşen, 2012: 23; Bezer, 2013). Onun bu göreve getirilmesi, Nureddin Zengî'nin Dimeşk'ı ele geçirmesinde önemli katkı sağlamış olmasının bir karşılığıdır. Sonuçta Selâhuddin, aynı zamanda bir vali ve önemli bir komutanın oğlu olarak yetişmiştir.

XII. yüzyıl ortalarında Bağdat'ta ve Mısır'da siyasi anlamda son derece zayıf durumda olan Sünnî Abbasî halifeliği ile Şii Fatimî imameti bulunmaktaydı. Fatimilerde idarî zafiyetlerinin sonucu olarak çok sık şekilde vezir değişikliği yaşanıyordu. Ancak bu vezir değişiklikleri normal atamalardan daha çok, suikastlar, idamlar, zehirlenmeler, linç edilme gibi yollarla, birinin gidip diğerinin gelmesi şeklinde oluyordu (İbnu'l-Esîr, 2003: IX, 460 vd.; Asbridge, 2014:285;Man, 2016: 60). İşte bu vezirler savaşında 1160'lardan itibaren taraflar zaman zaman Nureddin Zengî'den destek alarak bu makamlarını elde etme ya da koruma yoluna gitmişlerdir. Bu anlamda Nureddin, Selâhuddin'in amcası Şirkuh, onunla birlikte Selâhuddin ve bazı önemli komutanların da bulunduğu bir orduyu 1164'ten itibaren üç kez Mısır'a göndermiştir. Bu askerî hareketlerin sonucusu Aralık 1168'de gerçekleşmiştir. Zengîler ordusunun bölgeye yaklaştığını haber alan Haçlılar, sürdürdükleri Kahire kuşatmasını kaldırarak Mısır'dan ayrılmak zorunda kalmışlardır. Kahire'yi kuşatma altına alan Kudüs Kralı Amalric, 2 Ocak 1169 günü Mısır'dan ayrılmış, Zengîler ordusu komutanı Şirkuh da ordusuyla 8 Ocak 1169'da

Kahire'ye ulaşmıştır. Haçlıların Mısır'dan uzaklaştırılması yönetime rahat bir nefes aldırması, halk da onların gelişini coşku ve sevinçle karşılanmıştır.

Zengîler ordusunun 1169 yılı başında Mısır'a girmesiyle burada yeni bir dönem başlamıştır. Komutan Şirkuh, 10 Ocak günü halife Âdid Lidinillah tarafından huzura kabul edilmiş, Fatimîimamı (halifesi) tarafından büyük bir iltifat gösterilmiş, hilat giydirilerek onurlandırılmıştır. Halk nazarında da Şirkuh ve Türk askerleri kurtarıcı olarak kabul edilmiştir. Bu arada ülkenin içine düştüğü zor durumun sorumlusu olarak görülen son Fatimî veziri Şaver tutuklanarak öldürülmüştür (Bezer, 2013; Özer, 2015: 158-181). Şirkuh saraya çağrılarak Şaver'in yerine vezir olarak görevlendirilmiştir. Ocak ayı ortalarında vezir olan Şirkuh, yaklaşık iki ay sonra 23 Mart 1169'da ölmüştür. Onun ölmesi üzerine uzun müzakerelerden sonra 26 Mart 1169'da vezirliğe Şirkuh'un yeğeni olan Selâhuddin Eyyubî getirilmiştir (İbnu'l-Esîr, 2003: X, 16, 17; es-Sâmurâî, 2007: 3, 4; Şeşen, 2012: 23-27; Özer, 2015: 182).

Selâhuddin Eyyubî'nin Mısır'da vezirlik görevini almasından sonra önemli yerlere güvendiği adamlarını getirmiştir. Ülkedeki asayişini sağlamaya çalışmış, uzun süreden beri bozulan siyasi askerî ve sosyal yapının normal olarak işlenmesini sağlamaya çalışmıştır. Önemli görevlere öncelikle yakınlarından olan güvendiği kimselerin atanmasını sağlamıştır. O, vezir olarak ülkede hâkimiyet sağlamış ve artık ayakta duracak takati kalmamış Fatimî halifeliğine son vermek için çalışmalar yapmaya başlamıştır. Bu anlamda Fatimiler tarafından ezana eklenen kısımların okunması uygulamasını kaldırmış, hapisaneyi yıktırması ve yerine medrese yaptırmıştır. Mahkemelere Sünnî kadılar atamış, Şîî kadıların işine son vermiştir. Sünnî geleneğe göre eğitim veren Şafîî âlimlerin görev aldıkları yeni medreseler açtırmış, Ezher'deki Şîî dâî (davetçi) yetiştirmek için eğitim veren kısmı kapattırılmıştır. Nihayet vezirliğinin ikinci yılı sonlarına doğru, 10 Eylül 1171'de hutbeleri Abbasi halifesi Nâsır Lidinillah adına okutmaya başlamıştır (İbnu'l-Esîr, 2003: X, 31-35; Namık Kemal, 1989: 30, 31; Şeşen, 2012: 28, 29). Zaten sadece sembolik olarak varlığını sürdüren Fatimî imameti (halifeliği) sona ermiştir. Böylece Mısır'da yaptığı değişiklikler ve atamalarla önemli ölçüde hâkimiyeti tekeline alan Selâhuddin, son darbeyi vurarak, Şîî Fatimî Devleti'ni ortadan kaldırmıştır. İlk aşamada Mısır bu şekilde Zengîler adına ve Abbasi halifeliğine bağlı olarak bir eyalet durumunda olsa da kısa zamanda Selâhuddin yönetiminde bağımsız bir devlet haline gelmiştir.

Selâhuddin Eyyubî'nin Mısır'da tamamen hâkim olması, bazı grupların isyanlarına sebep olmuştur. Bu anlamda on binlerce kişiden oluşan Zenci ve Ermeni askerlerin çıkardığı isyan bastırılmıştır. Yine dışarıdan da baskılar eksik olmamış, Dimyat'ı işgale girişen Bizans-Haçlı birlikleriyle mücadele edilmiş ve Nureddin Zengî'nin de desteği ile iki aylık bir kuşatmadan sonra Aralık 1169'da Haçlılar buradan uzaklaştırılmışlardır. Selâhuddin 1170 yılı Aralık ayında Haçlıların işgali altındaki Gazze Şeridi ve Remle'ye seferler düzenlemiş ve Haçlıların Kızıldeniz girişindeki üsleri konumundaki Eyle'yi ele geçirmiştir.

Bütün bunlar Selâhuddin'in halkın nazarında itibarının iyice artmasını ve halkın desteğini daha fazla almasını sağlamıştır. O, cömertliği ile de insanların gönlünü kazanmıştır. Yine bu dönemde, Nureddin Zengî'den bütün ailesini ve kardeşlerini Mısır'a göndermesini istemiştir. Zengî de onun bu isteğini yerine getirmiş, ancak kendisine bağlılıkta kusur etmemesini de sıkı sıkı tembih etmiştir (İbnu'l-Esîr, 2003: X, 18; Namık Kemal, 1989: 32, 33). O, bütün ailesi, kardeşleri ve bazı akrabalarının Mısır'a gelmesiyle, onlardan uygun olanlarının önemli noktalara atanmasıyla daha güçlü bir konuma gelmiştir. İşte bunun bir sonucu olarak Selâhuddin Mısır'da hâkimiyet sağladıktan sonra çevredeki Hıristiyanların işgalindeki bölgelere ve daha önce Fatımîlerin hâkim olduğu diğer yerlere de seferler düzenlemiştir. Kardeşi Turan komutasındaki bir birliğini önce Sudan tarafına göndermiştir. Daha sonra da aynı komutan Turan'ı kara ve deniz güçleriyle beraber Kızıldeniz sahilinden Yemen'e göndermiştir. Bu harekâtla Yemen ve Hicaz bölgesinin yönetimi Selâhuddin Eyyübî'nin eline geçmiştir. Bu dönemde diğer bir Eyyübî komutanı Şerefeddin Karakuş² da Mağrib'e doğru harekete geçmiştir. Mağrib'de adını sıkça duyacağımız Karakuş daha önce de 1169 yılı Ekim sonlarında Dimyat'ı kuşatan Haçlılara karşı harekete geçen ordu içinde yer almış(Şeşen, 2012: 28) olan tecrübeli bir komutandır. İşte içinde Karakuş'un da bulunduğu bu küçük birlik, Berka, Ecdabiye gibi yerleri almış, daha sonra da Muvahhidlerin sınırları içindeki Trablusgarp ve Tunus bölgesinde bazı şehirlerini ele geçirmiştir. Karakuş, buradaki yağmalar, baskınlar ve çeşitli baskılarla korku salmış, bölgedeki Araplardan da kendilerine katılanlarla önemli bir askerî güce erişmişlerdir. Karakuş bu ilerlemesine paralel olarak ailesini daha önceki merkezleri olan Trablusgarp'tan Gabes'e yerleştirmiştir. Yine topladığı ganimetleri de Gabes'e nakletmiş ve burayı yeni merkezi haline getirmiştir (İbnu'l-Esîr, 2003: X, 47). Bu aşamadan sonra Eyyübîler, savaş anlamında da olsa Muvahhidlerle doğrudan ilişkiye girmişlerdir. Muvahhidler ordularının bölgeye intikali ve savaşlar neticesinde Mağrib'te Oğuz olarak adlandırılan Türk birliklerinden bir kısmı Muvahhidlerin hizmetine girmişlerdir (İstibsâr, 1985: 110, 111; Ticânî, 1994: 103, 104; İbnu'l-Esîr, 2003: X, ; 137; Şeşen, 1981: 184, 191).

Bütün bunlardan da anlaşılacağı gibi, Eyyübîler ile Muvahhidlerin askeri ilişkisi ikinci halife Yusuf (1163-1184) döneminde Şerefeddin Karakuş'un Trablusgarp ve Tunus'taki askerî hareketleriyle başlamıştır. Başlangıçta askerî çatışmalarla başlayan ilişkiler zamanla Eyyübîlerin Muvahhidlere elçiler göndermesiyle siyasî görüşmelerle devam etmiştir. Eyyübîlerin bu devlete elçiler göndermesi ve Haçlılara karşı donanma desteği talebinde bulunması üçüncü halife Yakup Mansur (1184-1199) döneminde olmuştur.

Selâhuddin Eyyübî Mısır'da ve hâkim olduğu yerlerde Zengîlerin politikalarını sürdürerek bir yandan bölgede birliği sağlamaya çalışmış, diğer

² Karakuş hakkında daha fazla bilgi için bkz. Şeşen, Ramazan (1991). Selâhuddin Eyyübî Döneminde Libya'da Türkler ve Karakuş Meselesi," Tarih Dergisi, Sayı: 33, ss. 169-198.

yandan da Haçlılara karşı durmuş, onlarla savaşmıştır(Şeşen, 2012: 44; Man, 2016: 86-94).O, Nureddin Zengî'nin ölümünden (1174) sonra kısa zamanda hâkimiyet alanını Suriye'ye ve Musul'a kadar genişletmiştir. Bütün bu mücadeleleri sonucunda elde ettiği siyasi ve askerî tecrübelerle haçlılarla daha güçlü ve daha sistemli bir şekilde mücadele etme imkânına kavuşmuştur. Nihayet Selâhuddin Eyyubî, Hittin zaferi sonrasında, 88 yıl sonra 27 Recep 583/2 Ekim 1187 Cuma günü (Miraç gecesi gününde) Kudüs'ü Haçlılardan geri almayı başarmıştır. O, Hittin Savaşı'nda Haçlı ordularını önemli ölçüde yok ettiği için devam eden günlerde Kudüs yanında çok sayıda şehir ve kaleyi de ele geçirmiştir. Onun zaferlerine Hıristiyan dünyasının tepkisi, III. Haçlı seferinin başlatılması şeklinde olmuştur (İbnu'l-Esir, 2003: X, 156; Şeşen, 2012: 58; Runciman, 1992: II, 390). Selâhuddin Eyyubî, 1189 yılı başından itibaren Batıdan akın akın gelen ve Fransız, İngiliz ve Alman kralların bizzat katılarak başını çektiği Haçlı ordularına karşı durmaya çalışmıştır. Selâhuddin daha Haçlılar tamamen gelmeden önce bir yandan bölgede Hristiyanların elinde kalan son şehirleri de almak için seferler düzenlemiş ve bir yandan da, savunma hatlarını güçlendirme planları yapmıştır.

Selâhuddin Eyyubî, Hittin Savaşında esir aldığı kişilerden olan Kudüs kralı Guy'ı bir yıl sonra 1188 yazında, Doğuyu terk etmesi ve kendisine karşı savaşmaması sözü alarak serbest bırakmıştır. Ancak kral sözünde durmayarak ilk iş olarak savaş hazırlıklarına başlamış ve hazırladığı orduyla Akka'ya saldırıya geçmiştir. Batı'dan gelen destek güçlerin de ona katılmasıyla III. Haçlı Seferinin ana karargâhı Akka yanında kurulmuştur. Yaklaşık iki yıl süren kuşatma esnasında, gerek savaş esnasında gerekse açlık ve hastalıklardan dolayı on binlerce kayıp veren ve sürekli yeni takviye birlikleriyle desteklenen Haçlılar kuşatmayı sürdürmekten vazgeçmemişlerdir (Asbridge, 2014: 402-431). Sonuçta Selâhuddin ve askerleri de yorulmuş, askerî, siyasi ve ekonomik gücü zayıflamıştır. Selâhuddin Eyyubî, Haçlıların karadan ve denizden yardım almaya devam etmelerine karşın, savunduğu kuşatma altındaki şehrin erzakının azalması, kendilerine destek verecek yeni bir güç konusunda ümidinin olmaması ve Akka surlarındaki tahribatlar gibi bir dizi sıkıntıdan dolayı, bu şartlar altında savunmanın daha fazla sürdürülemeyeceği kararına varmıştır. Sonuç olarak görüşmeler yapılmış ve iki yıl kadar süren kuşatmadan sonra 12 Temmuz 1191'de Akka anlaşmayla Haçlılara teslim edilmiştir (Şeşen, 2012: 61-68; Asbridge: 2014: 443-450; Man, 2016:202-204).

Akka'daki anlaşmadan sonra Fransa kralı Philip ülkesine dönmeye karar vermiştir. Suriye bölgesindeki Haçlıların liderliği tamamen İngiltere kralı "Aslan Yürekli" lakaplı Richard'a kalmıştır. Richard, Akka'dan ayrılmadan önce elinde bulunan 3.000 kadar Müslüman esiri katletmiştir. Sonra da Haçlı ordusuyla Akka'dan ayrılarak asıl hedefleri olan Kudüs'ü almak için harekete geçmişlerdir. Akka'dan yola çıkarak denizden ve karadan kıyı şeridini takip ederek güneye doğru harekete geçmişlerdir. Selâhuddin de sürekli olarak onları

takip etmiş, fırsat buldukça saldırıya geçerek bu ordunun gidişini engellemeye çalışmıştır. Kudüs Beyrut hattı arasında defalarca çatışma meydana gelmiştir. Yaklaşık dört yıldan beri devam eden savaşlardan sonra iki taraf da iyice yıpranmıştır. Haçlılar bazı şehir ve kaleleri ele geçirmiş olsalar da Kudüs'ü alamamışlardır. Nihayet 2 Eylül 1192'de Haçlıların lideri olan kral Richard'la Selâhuddin arasında anlaşma sağlanmıştır. Anlaşmayla Akka ve Yafa arasındaki sahil şeridi Haçlılara bırakılmış, Askalan ve Dârum Eyyubîler'de kalmıştır. Remle ve Lud toprakları ise ortak alan olarak kabul edilmiştir. Richard ülkesine dönmek için bölgeden ayrılmış, ancak yaşadığı talihsizlikler dolayısıyla, gemisi Venedik yakınlarında fırtınaya yakalanıp batmış ve ancak kendisi kıl payı kurtulup yolculuğuna karadan devam etmeye çalışmıştır. Düşmanlarından korunabilmek için kimliğini gizlemeye çalışsa da eski rakibi Avusturya Dükü Leopold tarafından yakalanmış ve Tuna Nehri üzerinde bir kulede hapsedilmiştir. Uzun görüşmeler ve büyük bir fidye ödenerek kurtarıldı ve ülkesine dönmüştür. (Asbridge, 2014; 517; Man, 2016:218, 219).

Uzun süren savaşlardan dolayı iyice yıpranan Selâhuddin, Nisan 1189'da ayrıldığı Dimaşk'a dönmüş, işlerini yeniden düzene koymaya çalışmıştır. Ancak kısa süre sonra rahatsızlanmış ve yerine oğlu Meliku'l-Efdal'i bırakmıştır. Selâhuddin 4 Mart 1193'de vefat etmiş, önce sarayının avlusuna, sonra 15 Aralık 1195'de kendisi için Emeviyye Camii'nin kuzeyinde yapılan türbeye defnedilmiştir (İbnu'l-Esîr, 2003: X, 224; İbn Hallikan, 1972: VII, 203; Şeşen, 2012: 70; Asbridge, 2014: 515, 516; Man, 2016: 225-227).

3. Selâhuddin Eyyubî Döneminde Muvahhidlerle İlişkiler

3.1. Askerî İlişkiler

Merrakuşî'nin aktardığına göre, Yakup Mansur'un Mısır hakkında elde ettiği bilgiler, onun Mısır'ı bid'at, zulüm ve kötülüklerin kol gezdiği bir ülke olarak kabul ettiğini göstermektedir.³Muvahhidlerin mehdilik anlayışının gereği olarak, temel felsefeleri, her türlü kötülüğe ve bid'atlere karşı savaş, dünyadaki zulümleri tamamen ortadan kaldırıp adaleti hâkim kılmak olmuştur. Yakup Mansur da bu amaçlarının gereği olarak doğu komşusu olan Mısır'a gidip, buradaki her türlü gayri şer'î durumun ortadan kaldırılmasını sağlama düşüncesi taşımış olabilir (Merrakuşî, 1963: 360; Hasan, 1986: 4/5, 278).

Sâmurâî, belki de Merrakuşî'nin anlatımından esinlenerek, Selâhuddin Eyyubî'nin Muvahhidlerin doğuya yayılma ve özellikle Mısır'ı alma gibi hayallerinin olduğunu bildiğini ve bundan dolayı da kendisinin daha hızlı davranarak, savunma hattı oluşturmak için önemli komutanlarından Şerefeddin

³Bu algının sebebi Mansur'un, zaman zaman İfrikiyye ve Mısır'da Fatimilerin ortaya koyduğu aşırılıklar, şeriatı tamamen kaldırdıklarına dair beyan ve uygulamaları hakkındaki bilgilerinden kaynaklanmış olabilir. Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. M. Şerefeddin Yaltkaya (Teşrin-i Sâni, 1926). "Hasan Sabbah ve Fatimiler", *Duru'l-Funûn İlahiyat Fakültesi Mecmuası*, Birinci Yıl, Sayı: 4, ss. 1-44.

Karakuş'u Mağrib'e yönlendirdiğini ifade etmiştir. (es-Sâmurâî, 2007: 8) İbrahim Harekât ise, Mağrib ve Endülüs'te Murabıtların davasını güden Benî Gâniye⁴ lideri Yahya b. Gâniye'nin 581/1185'de Kuzey Afrika'da ele geçirdiği ve Abbas halifesi adına hutbe okuttuğunu belirtir. Ancak Muvahhidler kısa zaman sonra bölgede tekrar hâkimiyet kurmuşlardır. Benî Gâniye, Muvahhidlere karşı koymakta zorlanmaları üzerine, Bağdat'a heyet göndererek hem biatlarını yenilemişler ve hem de Muvahhidlere karşı kendilerine yardım etmelerini istemişlerdir. Abbasi Halifesi Nâsır Lidinillah da Selâhuddin Eyyûbî'ye Mağrib'teki Benî Ganiye'ye destek olması yönünde istekte bulunmuştur. Selâhuddin Eyyûbî, Şerefeddin Karakuş'a bölgede Muvahhidlere karşı Benî Gâniye ile işbirliği yapmasını bildirmiştir (Harekât, 1996: XIII, 354, 355; es-Sâmurâî, 2007: 13). Ticânî de Benî Gâniye ile Karakuş arasında Abbasi hilafetine davet ve bağlılık anlamında bir anlaşma ve mutabakat olduğunu ifade etmiştir (Ticânî, 1994: 103, 106). Rivayetlere göre Şerefeddin Karakuş'un bölgeye geçmesinin 581/1185'ten önceki tarihlerde, 568/1173'de gerçekleşmiştir. Bu durumda Benî Gâniye'nin Abbasilerden yardım istemesinden çok önce Karakuş Muvahhidlerin hâkim olduğu Trablusgarp ve çevresindeki bölgede mücadele etmiş ve bazı yerlere hâkim olmuştur (İbnu'l-Esir, 2003: X, 47).

Muvahhidlerin halifesi Yusuf'un Endülüs'te Şenterin kuşatması sırasında yaralanmış ve kısa zaman sonra da ölmüştür (1184). Yerine oğlu Yakub'un geçmesi ve yönetimin tekrar rayına oturması biraz zaman almıştır. Muvahhidlerin iktidar değişiminin gerçekleştiği bu dönemde Benî Gâniye, Karakuş ve diğer Arap kabilelerinin de birleşerek, Trablusgarp ve İfrikiyye'den (Tunus) Cezayir'e kadar olan bölgede, Muvahhidlerin elindeki birçok şehri işgal etmişlerdir. Endülüs'te ortaya çıkan Hıristiyan Haçlı saldırılarıyla bazı yerlerin işgal edilmiş olmasından dolayı ordusuyla Endülüs'e geçmek için hazırlık yapan Halife Yakup Mansur, Bicaye'nin işgali haberini alınca, ordusunun rotasını Cezayir ve devamında da Tunus bölgesine çevirmiştir. İfrikiyye bölgesine doğru karadan ve denizden birlikler sevk etmiştir. Bu harekâtla Cezâir ve Melila'dan başlayarak Kabes Körfezi'ne kadar olan bölgede yeniden Muvahhidler hâkimiyeti kurulmuştur (581/1185). Muvahhidlerin buraya

---

⁴Benî Gâniye Murabıtlar döneminde Akdeniz'de Cezâiru'ş-Şarkıyye (Mayurka Adaları)'nda bulunan yöneticilerdi. Murabıtların yıkılması ve Muvahhidlerin Endülüs'te de hâkim olmasıyla bağımsız bir emirliğe dönüştüler. Bir başka rivayete göre ise, Benî Gâniye başlangıçta Muvahhidlerin hâkimiyetini kabul etmiş ancak 1184'de Halife Yusuf b. Abdumumin'in Şenterin'de yaralanıp akabinde de vefat etmesiyle, Muvahhidlere itaatten vazgeçerek bağımsız hareket etmeye karar vermişlerdir.

Benî Gâniye liderlerinden Ali b. İshak yanına kardeşleri Yahya ve Abdullah'ı da alarak 32 parça gemi ile Bicayelilerin tedbirsizliğinden de faydalanarak 580/1184'de şehre çıkarma yapmışlardır. İki yüzü süvari, dört bin kadar askerle basit bir çatışmadan sonra 581/1185'te Bicaye'ye girmişlerdir. Ali b. Gâniye, Bicaye'den başlayarak Kabes'e kadar birçok yerde hâkim olmuştur. İfrikiyye'de bulunan Arap kabileleri yanında Şerefeddin Karakuş ile de işbirliği yaparak Muvahhidlere karşı savaşmışlardır. Bu konuda bkz. İlyas, 2010; İbnu'l-Esir, 2003: 136-138; Harekât, 1996: XIII, 354, 355; es-Sâmurâî, 2007:12 vd.

gelmesi üzerine Beni Gâniye liderleri Sahra'ya kaçarak canlarını kurtarmışlardır (es-Sâmurâî, 2007: 10-12). Bölgede Benî Gâniye ve Karakuş'un Muvahhidlerle mücadelesi XIII. yüzyıl başlarına kadar yıllarca devam etmiştir. Karakuş, yaklaşık kırk yıl bu bölgede mücadele ettikten sonra yakalanarak idam edilmiştir (Ticânî, 1994: 110; Şeşen, 1981: 195). Şeşen, III. haçlı Seferleri sırasında Eyyubilerin Muvahhidlerden donanma yardımı istediği günlerde Karakuş'un belki de bu yardımın temin edilmesi için bir müddet Muvahhidlere katıldığını ifade etmiştir (Şeşen, 1981: 192). Muvahhidler, 1208'de Benî Gâniye'nin asıl merkezi olan, Akdeniz'de Endülüs'ün Güneydoğu açıklarındaki Mayurka Adalarını alarak onlara önemli bir darbe indirmişlerdir. Devam eden yıllarda da Cezayir ve İfrikiyye bölgesine, daha sonra burada Hafsiler Devleti'ni kuracak olan Benî Hafs'tan güçlü ve kalıcı valiler atayarak istikrarı sağlamışlardır.

3.2. Siyasî İlişkiler

Selâhuddin Eyyubî'nin 583/1187'de Kudüs'ü fethinden sonra, Haçlılar hazırlıklarını yaparak 1189'dan itibaren kara ve denizden ordularıyla Suriye bölgesine akın etmişlerdir. Karadan ve denizden Akka'yı kuşatan Haçlılara karşı, Selâhuddin de aynı şekilde karadan ve denizden karşı durmaya çalışmıştır. Ancak özellikle onun İskenderiye'deki donanması denizden gelen Haçlı donanmalarını durdurmaya, onlarla başa baş mücadele etmeye yetmemiştir. O, Haçlılar tarafından 1189-1191 döneminde Akka kuşatması esnasında, şehri savunmuş, Haçlılarla mücadele etmiş, ancak onları geri gönderecek baskıyı ortaya koyamamıştır. Bu dönemde ülkenin askerî ve ekonomik kaynaklarını Akka kuşatmasını ortadan kaldırmaya hasretmiştir. O, bu amaçla, Bağdat'taki Abbasi halifeliği ve etrafındaki diğer Müslüman hükümdarlara mektuplar göndererek yardım talebinde bulunmuştur. Ancak Selâhuddin'in yardım talebine olumlu karşılık verilmemiştir. (Şeşen, 2012: 45; Man, 2016:198-202).

Salahaddin'in kâtibi Abdurrahman el-Beyâtî'ye (el-Kâdî el-Fâdîl) yazdırdığı mektubunda Mansur'a "emîri'l-müslimîn" ifadesini kullanmıştır. Selâhuddin, batı komşusu Muvahhidî halifesi Yakup Mansur'a gönderdiği bu mektubunda Mısır'da Fatimilerin batıl uygulamalarını ve zulmü ortadan kaldırdıklarını belirtmiştir. Bunun yanında küfür diyarında Haçlıların elindeki bölgelere karşı gazveler düzenlediklerini ve başarılar elde ettiklerini bildirmiştir. Ayrıca halen Haçlılara karşı mücadelesinin devam ettiğini ve bu savaşta bütün Frenklerin kendisine karşı birleşerek karadan ve denizden yüklendiklerini ifade etmiştir. O, çevredeki Müslüman devletlerin ise kendisine yeterli desteği vermediğini belirtmiştir. Haçlılara karşı yürüttüğü bu mücadelesinde kendilerine donanma desteğinde bulunmalarının büyük bir anlam taşıyacağını ifade etmiştir. Bu mektupta Selâhuddin, İfrikiyye bölgesinde İbn Gâniye ile işbirliği yaparak Muvahhidlere karşı savaşan eski komutanları Şerafeddin Karakuş'un kendilerinden koptuğunu, kendi kontrolleri dışında hareket ettiğini de ifade etmeye çalışmıştır (Kalkaşandî, 1915: VI, 526-530; Ebû Şâme, 2002: IV, 111-114).

Ebû Şâme, Selâhuddin Eyyubî'nin mektubunun metni, kâtibi, mektubu götüreren elçilerle birlikte, İskenderiye'den çıkışı, Mağrib'e ulaşması ve Mansur'a takdim edilmesi gibi konularda da ayrıntılı bilgi vermiştir. Yine Selâhuddin'in Yakup Mansur'a hediyeleri de liste halinde sıralanmıştır. Bu çerçevede, Kufi hatla yazılmış bir Mushaf, bol miktarda çeşitli esans ve buhur, Arap yayları, mızrakları ve altın işlemeli büyük bir eyer gibi hediyelerden bahsedilmiştir (Ebû Şâme, 2002: IV, 115-119).

Ebû Şâme, Selâhuddin Eyyubî'nin mektubunun 28 Şaban 586/30 Eylül 1190'da yazıldığını ve Mağrib'e götürecektir heyetin 13 Ramazan 586/14 Ekim 1190'da İskenderiye'den ayrıldığını, 25 Şevval 586/25 Kasım 1190'da Muvahhidler topraklarının başladığı nokta olan Trablusgarp'a ulaştığını belirtmiştir. Heyet daha sonra buradan Muvahhidlerin başkentine hareket etmiştir. O sırada Mansur'un Endülüs'te seferde olması dolayısıyla, bu heyet yaklaşık bir yıllık uzun bir bekleyişten sonra 7 Zilhicce 587/26 Aralık 1191'de Mansur'un Baş veziri Ebû Yahya Ebû Bekir b. Ebu Muhammed b. Eş-Şeyh Ebî Hafs ile görüşebilmiştir. Bundan iki hafta kadar sonra da, 20 Zilhicce 587/8 Ocak 1192'de Halife Mansur'la görüşüp mektup ve hediyelerini sunmuşlardır. Bu heyet 10 Muharrem 588/27 Ocak 1192'de Mağrib'ten ayrılmıştır (Ebû Şâme, 2002: IV, 119, 120; İbn Haldun, 2000: VI, 331). Mektubun tarihi, İbn Hallikan ve Makkari, sadece mektubun 587/1191'de gönderildiğini belirtmişlerdir. Makkari ayrıca heyetin 588/1192'de döndüğünü de rivayet etmektedir (Makkari, 1968: 1, 444-445; İbn Hallikan, 1978: VII, 12)

Selâhuddin'in elçisi İbn Munkız, mektubu ve hediyeleri Mansur'a sunarak buraya geliş sebeplerini açıklamıştır. O, ayrıca halife Yakup Mansur'a kırk beyitlik bir kaside sunmuştur. Mansur'un övgüyle anıldığı bu kaside için kendisine her beytine 1.000 dinar olmak üzere 40.000 dinar verilmiştir. Ancak Mansur, kendisinden istenilen donanma isteğini kabul etmemiştir. Yine Selâhuddin'in değerli hediyelerine, basit hediyelerle karşılık verilmiştir (Makkari, 1968: 1, 444-445).

Ahmed Azâvî, Muvahhidler dönemi mektuplarını derlediği ve aynı zamanda değerlendirdiği, Resâilu'l-Muvahhidiyye adlı çalışmasında Ebû Şâme'nin naklettiği mektup dışında bir de Kalkaşandî'nin Subhu'l-A'sâ'da naklettiği mektuba yer vermiştir. Bu mektupların tarihlerin farklılığından dolayı da bunları iki ayrı mektup olarak değerlendirmiştir. Bunlardan Ebû Şâme'nin naklettiği mektup, 26 Şaban 586/28 Eylül 1190, Kalkaşandî'nin rivayet ettiği mektup ise 585/1189 tarihlidir. Her iki mektupta da, Eyyübiler Devleti'nin kuruluş aşamaları, Fatimilerin ortadan kaldırılışı, bölgenin Şiilerden temizlenmesi ve Kudüs'ten Haçlıların çıkarılması için verilen mücadele konusunda açıklamalar içermektedir. Yine daha önce de belirtildiği gibi, Akka'nın Hıristiyanlar tarafından kuşatıldığı ve burayı kuşatan Hıristiyan güçlere karadan ve denizden sürekli destek geldiği, kendilerinin ise dışardan destek alamadıklarını ifade etmiştir. Bundan dolayı da Muvahhidlerden

donanma desteği ile haçlıların Akdeniz üzerinden gönderdikleri desteklerin kesilmesi için yardım talep edilmiştir (Azâvî, 2001: II, 62-64).

Selâhuddin Eyyûbî'nin mektubunun Halife Yakup Mansur'a okununca, mektupta söz konusu edilyardımlı talebini kabul etmediği, bu isteğe olumlu cevap vermediği rivayet edilmiştir (İbn Hallikan, 1978: VII, 12; İbn Haldun, 2000: VI, 331; Makkari, 1968: I, 444, 445). Ancak İbn Haldun, bu yardım isteğine olumlu cevap anlamında, Şam sahillerindeki Hristiyan güçlere karşı mücadele için Mansur'un 180 parçalık bir donanma gönderdiği şeklinde bir başka rivayet olduğunu belirtmiştir. Ancak sözünü *'doğrusunu Allah bilir'* diye bitirerek, bir anlamda bu konudaki bilgiye tam olarak güvenmediğini de ifade etmiştir. Hasan İ. ve Hitti gibi bazı müellifler de muhtemelen bu tür rivayetlerden dolayı Yakup Mansur'un Suriye'ye 180 parçalık bir donanma gönderdiği ve bölgedeki Haçlı istilasına engel olmaya çalıştığı yolundaki bilgilere yer vermişlerdir (Hitti, 1980: II, 868; Hasan, 1986: V, 276).

Bazı kaynaklarda Yakup Mansur'un Eyyübîlerin yardım isteğini kabul etmemesi mektuptaki hitap diline bağlanmıştır. Bu anlamda Selâhuddin Eyyûbî'nin Mansur'a hitabında halifeye yapılan hitaplarda kullanılan *'emirü'l-mü'minin'* ifadesi yerine *'emirü'l-müslimin'* şeklinde bir ifade kullandığını belirtmişlerdir. Böyle bir hitabın karşı tarafın kendisini halife kabul etmemek anlamına geldiğinden Mansur'un canını sıktığı, bundan dolayı yardım etmeyi reddettiği şeklinde yorumlar yapılmıştır (Ebû Şâme, 2002: IV, 120; İbn Hallikan, 1978: VII, 12; İnan, 1990: II, 185). Bunun ne kadar etkili olduğunu bilemesek de Kalkaşandî'nin rivayet ettiği mektup metninde Mansur'a hitabın "emirü'l-mu'minin" şeklinde olduğu da görülmektedir (Kalkaşandî, 1915: VI, 526, 257).

Bütün bunlarla birlikte, mektuptaki hitapta "emirü'l-mu'minin" ifadesi kullanılmamış olsa da, bu talebinin kabul edilmeyişini sadece kullanılan hitap diline bağlamak doğru değildir. Muvahhidler Devleti'nin 1190'larda içinde bulunduğu durumunu dikkate aldığımız gerekir. Bu dönemde Muvahhidlerin Haçlılara karşı Endülüs'teki mücadelesi devam etmekteydi. Burada elden çıkan şehirleri geri almak için karadan ve denizden kuşatmalar yapılmakta ve yoğun bir mücadele edilmekteydi. Bundan dolayı da Muvahhidler donanmasının sürekli hazır bulunması gerekiyordu. Mesela o günlerde Müslümanlar güneybatı Endülüs'te Haçlı donanması ile Portekiz Krallığı birliklerinin ortak saldırısıyla işgal edilmiş olan Şilb, Bâce ve Yâbire gibi şehirlerin geri alınması çalışması yürütülüyordu. Bu durumda Muvahhidlerin Suriye'ye donanma göndermeyi kabul etmeleri kendi mücadelelerini aksatabilirdi (İnan, 1990: II, 185).

Diğer yandan Muvahhidler uzun süreden beri Cezayir'den Trablusgarp'ta kadar olan bölgede Benî Gâniye ile mücadele halindeydi. Benî Gâniye, Mayurka Adalarından gelerek burada Muvahhidlere karşı savaşmakta ve bu savaş esnasında da bölgedeki Araplarla birlikte Şerafeddin Karakuş liderliğindeki

Türkleri de müttefik olarak yanına almıştı. İşte İfrikiyye'deki Muvahhidlere karşı oluşturulan ortak muhalefet grubu içinde Türklerin de bulunması Muvahhidlerin Selâhuddin'in çağrısına cevabını etkilemiş olabilir. Nitekim yardım talebini bildiren mektubun geldiği günlerde de (587/1191) bölgedeki bu mücadele devam etmekteydi. Selâhuddin Eyyubî de Muvahhidlerin kendisine bu savaş üzerinden olumsuz cevap verebileceğini düşünerek Mansur'a gönderdiği mektubunda kendisinin onlarla alakası olmadığını, onların tamamen kendisinden koptuğunu ifade etmiştir (Ebû Şâme, 2002: IV, 117).

Muvahhidî Hailefe Yakup Mansur, Selâhuddin'in donanma isteğine olumlu cevap vermemiş olsa da, onun gönderdiği heyeti iyi bir şekilde ağırladığını ve memnun ettiğini görmekteyiz. Çünkü heyet görüşme sonrası Mağrib'ten hemen ayrılmak yerine, bir yıldan beri Mağrib'te oldukları halde Mansur'la görüşmesinden sonra yirmi gün kadar daha bölgede kalmış ve daha sonra Mısır'a hareket etmiştir (Ebû Şâme, 2002: IV, 120). Yine Mağrib'e daha önce 582, 583/1186, 1187'de gelen bir başka Eyyubî heyeti de Mansur tarafından başkent Merrakeş'te en güzel şekilde ağırlanmıştır. Yine Halife Mansur, bu heyeti Merrakeş'e 100km kadar uzaklıkta bulunan Atlas Dağlarındaki, Muvahhidlerin ilk kuruluş mekânı olan Tinmelle'ye götürerek burayı ve İbn Tûmert Mescidini gezdirmiştir (Merrakuşi, 1963: 366, 367; İnan, 1963: II, 630, 631).

Sonuç

Mısır'da Fatimiler Devleti'nin yıkılmasıyla ortaya çıkan Eyyubîler Devleti, hızla onların hâkimiyet alanında hükmetmeye başlamıştır. Bu anlamda Kuzey Afrika'da da Muvahhidlerin hâkim olduğu son sınırlarını Trablusgarp'a kadar dayamış ve Muvahhidlere komşu bir devlet olmuştur. Selâhuddin, hem 88 yıllık işgalden sonra Kudüs'ü tekrar alarak Müslümanların gönlünde taht kurmuş, hem de Kudüs'ü geri almak isteyen Haçlılara bütün gücüyle karşı durup onların Kudüs'ü almalarına fırsat vermeyerek bu konudaki ümitlerini boşa çıkarmıştır.

Muvahhidlerle Abbasi halifeliği arasında kalan Selâhuddin Eyyubî, her iki tarafla da iyi ilişkiler kurmuş, mektuplar, heyetler ve hediyelerle bağlantılarını devam ettirmiştir. Ancak o, Haçlılarla olan mücadelesinde iki taraftan da beklediği desteği alamayarak yalnız bırakılmıştır. Yardım talebinin yapıldığı dönemde Muvahhidler Devleti'nin doğusundaki Trablusgarp, Kabes, Mehdiyye, Kafsa ve Tunus gibi yerlerde çatışmalar devam etmekteydi. Muvahhidlerin Eyyübîlerden gelen yardım isteğine olumlu bakmamalarının sebeplerinden biri olarak bunu da düşünmeliyiz.

Muvahhidlerin batıda, Eyyübîlerin de doğuda ortak düşman olan Haçlılara karşı savaşıyor olmaları, onlar arasında bir gönül birliği oluşturduğunu düşünebiliriz. Eyyübîler ve Muvahhidlerin ortak yönü, hem bölgelerinin en önemli siyasi ve askerî gücü olmaları ve hem de Batı'dan (Avrupa'dan) gelen Haçlı saldırılarına karşı İslam coğrafyasını korumak için en önemli mücadeleyi yürütmeleridir. XII. yüzyıl sonlarında Eyyübîler Kudüs ve çevresiyle, Suriye ve

Mısır'a karşı yürütülen Haçlı saldırılarına karşı durmaya çalışırken, Muvahhidler de karadan ve denizlerden gelen ve İspanya'nın yerli Hıristiyan güçleriyle birleşerek Müslümanların elindeki Endülüs topraklarına saldıran ve burayı tekrar almak isteyen Haçlılara karşı mücadele vermişlerdir. Bu dönemde hem simgesel ve hem de gerçek anlamda Haçlılara karşı önemli zaferler olan, Filistin bölgesindeki Hittin zaferini (1187) Eyyûbiler, Endülüs'ün orta kısımlarında gerçekleşen Ereğli zaferini de (1195) Muvahhidler kazanmışlardır. Papalık makamı her iki cephede savaşan Hıristiyan savaşçıları da kutsamış ve bu mücadeleye katılanlara cennet vaat etmiştir (Özdemir, 2013: 226; Asbridge, 2014: 211, 213, 214)

Kaynaklar

- ADIGÜZEL, A., 2011, "Mağrib Medeniyetinin Zirvesi Muvahhidler Kuruluş Dönemi", Araştırma Yayınları, Ankara.
- ADIGÜZEL, A., 2012, "Muvahhidler Hareketinin Doğuşu", Ekev Akademi Dergisi, Yıl: 16 Sayı: 51, Bahar ss. 115-132.
- ASBRIDGE, T., 2014, "Haçlı Seferleri", çev. Ekin Duru, Say Yay. İstanbul.
- AVZÂÎ, A., 2001, "Resâilu Muvahhidîyye", Kanaytra.
- BEZER, G. Ö., 2013, "Zengîler", DİA, TDV Yayınları, İstanbul, c. XIVL, ss. 268-272.
- Harekât, İ., 1996, "GÂNİYE (Beni Gâniye)", DİA, TDV Yayınevi, İstanbul, c. XIII, ss. 354, 355.
- EBÛ ŞÂME, Şehabeddin Abdurrahman b. İsmail b. İbrahim b. Osman el-Mukaddesî ed-Dimeşki eş-Şâfiî (ö. 665/1266), 2002, "Kitâbu'r-Ravdateynfi Ahbâri'd-Devleteyn en-Nûriyye ve's-Selâhiyye", yay. İbrahim Şemseddin, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- HASAN, H. İ., 1986, "Siyasi, Dinî, Kültürel, Sosyal İslam Tarihi", çev. İsmail Yiğit, İstanbul.
- HİTTİ, P. K., 1980, "Sosyal ve Kültürel İslam Tarihi", çev. Salih Tuğ, İstanbul.
- İBNU'L-ESÎR, Ebu'l-Hasan Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed b. Muhammed b. Abdulkerim b. Abdulvahid eş-Şeybânî (ö. 630/1233), 2003, "el-Kâmil fi't-Tarih", Yay. Muhammed ed-Dahhak, Dâru'l-İlmiyye, Beyrut.
- İBN HALDUN, A. (ö. 808/1406), 2000, "Tarihu İbn Haldun", Yay. H. Şahade, Beyrut.
- İBN HALLİKAN, Ebu'l-Abbas Şemseddin Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr (ö. 681/1282), 1987, "Vefeyâtu'l-A'yân ve Enbâu Ebnâi'z-Zamân", Dâru Sâdır, Kahire.

- İLYAS, A. K., 2010, “Usretu Benî Gâniye ve Devruhumu’s-Siyassî ve’l-Askerî fi’t-Tasaddî li Devleti’l-Muvahhidîn fi’l-Mağrib ve’l-Endelus”, Mecelletu’t-Terbiyeti ve’l-İlmi, C. XVII, Say:1, Musul, ss. 86-116.
- İNAN, M. A., 1990, “Devletu’l-İslam fi’l-EndelusAsru’l-Murabitîn ve’l-Muvahhidîn fi’l-Mağrib ve’l-Endelus”, Mektebetu’l-Hancı, I, II, Kahire.
- KALKAŞANDÎ, Ebu’l-Abbas Ahmed (ö. 1418), 1915, “Kitabu Subhi’l-A’sâ”, Matbaatu’l-Emîre, Kahire.
- KEMAL, N., 1989, “Namık Kemal’in Tarihî Biyografileri”, Çeviri yazı: İskender Pala, TTK Yayınları, Ankara.
- , 1985 “Kitâbu’l-İstibsâr fi Acâibi’l-Emsâr” (XII. yy. müellifi meçhul), Yayınlayan, Sa’d Zağlûl Abdulhamid, Dâru’s-Şuûni’s-Sekâfiyye’l-Âmme, Bağdat.
- MAKKARÎ, T., AHMED b. Muhammed (ö. 1632), 1968, “Nefhu’t-Tîb min Gusni’l-Endelüs er-Ratîb”, tahk. İhsan Abbas, Dâru’s-Sadr, Beyrut.
- MAN, J., 2016, *Geçmişin ve Geleceğin Hükümdarı Selâhuddin Eyyûbî*, çev. Ekin Duru, Say yay. İstanbul.
- MERRAKUŞÎ, A. (ö. 1247), 1963, “el-Mu’cib fi telhisi Ahbâri’l-Mağrib”, yay. Muahammed Saîd el-Aryân, Kahire.
- ÖZDEMİR, M., 2013, “Endülüs Müslümanları Siyasi Tarih”, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- ÖZER, S., 2015, “Fatimî-Haçlı İlişkileri (1098-1171)”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- RUNCİMAN, S., 1992, “Haçlı Seferleri Tarihi”, çev. Fikret Işıltan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara
- Es-SÂMURÂÎ, A. A. H., 2007, “Alâkâtu Salahuddin el-Eyyubî bi’l-Mağribi’l-İslamî,” *Mecelletu Câmiatu Tikrît*, c. III, sayı: 8, ss. 1-25.
- ŞEŞEN, R., 2012, *Eyyûbîler*, İSAM Yayınları, İstanbul.
- ŞEYBAN, L., 2003, *Reconquista Endülüs’te Müslüman Hıristiyan İlişkileri, İz Yayıncılık*, İstanbul.
- Et-TİCÂNÎ, Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Ahmed (ö. 718/1318), 1994, *Rihletu’t-Ticânî fi Bilâdi’t-Tûnusiyye ve’l-Katari’t-Trablusî*, yay. Fuad Sezgin, Frankfurt.